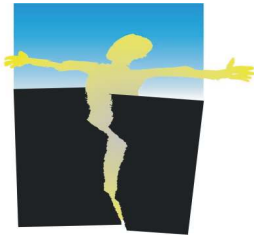

HELSINKI Bulletin

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Rige od Fere 20, 11000 Beograd, Srbija
tel./fax +381 11 30 32 408; e-mail office@helsinki.org.rs;
www.helsinki.org.rs

Br. 43 • Oktobar 2009.

MEDVEDEV U BEOGRADU

U poslednje dve decenije Beograd je retko bio domaćin istaknutih šefova država. Raspad Jugoslavije i uloga Srbije u tome kao konstante teme na međunarodnoj agendi posledično su rezultirali redovnim i učestalim posetama visokih državnih činovnika mnogih zemalja, organizacija i institucija. Međutim, veoma je retko dolazilo do susreta na najvišem nivou. U tom kontekstu poseta ruskog predsednika Dmitrija Medvedeva ima nesumnjiv značaj. O tome svedoči i veliko medijsko interesovanje za srpsko-ruski samit, jer je susret Tadić-Medvedev pratilo blizu 600 novinara. Ovo je prvi srpsko-ruski susret na vrhu otkako je Srbija, 2007. godine postala samostalna država. Osim toga za Medvedeva je ovo bila prva prilika da u svojstvu šefa Ruske Federacije govori u parlamentu neke druge zemlje.

Poseta je važnija zbog poruka koje je Medvedev uputio svetskoj, nego domaćoj javnosti. Prva od njih je u oštroj formi odaslana bišim "bratskim zemljama" u Istočnoj Evropi zbog

njihovog istorijskog revzionizma¹, a druga, široj evropskoatlanskoj zajednici, formulisana u geostateškoj doktrini, odnosno ideji o novom ugovoru o kolektivnoj bezbednosti.²

Poseta Medvedeva došla je u trenutku kada je Blakan ponovo u žiži međunarodne javnosti. Srbija je ruskim međunarodnim pretenzijama poslužila kao „dvorište“ odakle šalje svoje poruke. Naime, odluka SAD i EU da se fokusiraju na konsolidaciju Bosne i Hercegovine, te da rasporede EULEX na celoj teritoriji Kosova je pokušaj da se ceo Zapadni Balkan konsoliduje i definitivno stavi pod kišobran NATO i EU.

Rusija nije uspeła da spreči širenje NATO na Balkanu, ali je zato podržala ambivalenciju Srbije u odnosu prema Alijansi. Dolazak Medvedeva treba posmatrati i u tom kontekstu i ona će verovatno, izazvati značajne debate i u evroatlantskom savezu i u srpskoj političkoj javnosti.

¹ Istočnoevropske zemlje su kroz parlamentarnu skupštinu Saveta Evrope uspele da nametne usvajanje rezolucije kojom se izjednačava nacizam sa komunizmom. Osim toga, ove zemlje su okviru EU debate o usvajanju zajedničkog narativa vezanog za prošlost otvorile pitanje interpretacije 9. maja kao Dana pobeđe nad fašizmom, jer ga one tretiraju kao datum kada su okupirane od strane SSSR. To je Rusiju stavilo u situaciju da se bori za svoju interpretaciju Drugog svetskog rata njegovih uzroka i posledica.

² Rusija ovu doktrinu promovise od raspada Varšavskog pakta sa objašnjenjem da je i NATO izgubio smisao posle pada Berlinskog zida. Ideja je zapravo suprotstavljene strategiji širenja NATO, što je još uvek najveći problem u odnosima SAD i Rusije.

Poseta najvišeg ruskog zvaničnika (koji je Beograd dolazio i početkom 2008. godine, tada kao zamenik premijera i predsednik Upravnog odbora Gasproma) je kristalisala odsustvo jasne dugoročne strategije spoljne i unutrašnje politike Srbije. Ova poseta u tom smislu, na neki način, gura Srbiju na čistinu.

Međunarodni kontekst posete

Srbija je izraziti zaokret prema Rusiji učinila tokom mandata vlade Vojislava Koštunice (2004-2008) i to prvenstveno zbog rešavanja statusa Kosova. To je koincidiralo i sa povratkom Rusije u međunarodnu arenu najavljena istupanjem predsednika Vladimira Putina na konferenciji o bezbednosti u Minhenu početkom 2006. godine. Prva demonstracija osnažene ruske pozicije bila je blokiranje rezolucije Saveta bezbednosti o nezavisnosti Kosova. Srbija je, oslanjanjem na rusku podršku Kosovo izdvojila kao spoljnopolitički prioritet sa strategijom da uspori proces priznavanja nezavisnosti. Takođe, inicijativom pred Međunarodnim sudom pravde ona pokušava da obnovi pregovora o statusu Kosova sa ciljem da iznudi njegovu podelu.

Vladimir Putin i Dmitrij Medvedev

Međutim, planetarna finansijsko-ekonomska kriza je ogolila kolaps srbijanske ekonomije i time iznudila širenje fronta diplomatskog delovanja. Finansijska iznudica delovala je otrežnjujuće i na rangiranje spoljnopolitičkih prioriteta. Odnosno, proevropski kurs je ponovo postao prioritet, a time je ujedno vraćena i rasprava o članstvu u EI i NATO. Naime, u poslednjih devet godina najznačajnija investiciona i uopšte, finansijska podrška stigla je u Srbiju iz Evropske unije u ukupnom iznosu od 2,7 milijarde eura.

Dmitrij Medvedev

Unutrašnje kontraverze

Atmosferu u kojoj se poseta odvijala, od najave do realizacije, na jednoj strani je pratila nekritička euforija³, bojena mitologijom “većitog i neprolaznog” srpsko-ruskog prijateljstva, ali i paralelnog iskazivanja racionalnog opreza, na drugoj. Najavljena pomoć Rusije je ipak primljena sa dozom rezerve. Na primer, *Kurir* je tvrdnju da će ruski predsednik doneti kredit od milijardu dolara, najavio na naslovnoj strani sa „Milijarda, bato” i naslovom “Stižu pare”.⁴ Sa druge strane, *Press* kritikuje naglašeno udvorištvo i snishodljivost u odnosu na neke ruske zahteve, od preimenovanja ulica, do izgradnje Lukoilove benzinske pumpe u

³ U Knez Mihajlovoj ulici u centru grada, desetak dana uoči posete potpisivana je kolektivna zahvalnica “spasiba” Medvedevu, u Šapcu je osnovana politička partija Moja Rusija koja zagovara ujedinjenje sa “pravoslavnom majkom i kolevkom Rusijom”, dan uoči dolaska ruskog predsednika u Beogradu su održane dve manifestacije pod nazivom “Hvala Rusiji”, u parku “kod Vuka” otkriven je spomenik Puškinu, dar ruskog udruženja pisaca, Spomenik oslobođiocima je retuširan.

⁴ *Kurir*, 6. oktobar.

jednom od beogradskih parkova i zaključuje da "ova poseta ne sme da bude eksperiment na kome će se utvrditi granice našeg ludila, kao što nije poligon za igranje nekih nezasićenih Rusa".⁵

Bizarna ilustracija ove ambivalencije je i oduševljenje jednih što se u čast ruskog predsednika okupio orkestar sto trubača koji je u rekordnom roku uvežbao 27 melodija, od domaćeg "Kalašnjikova", do obavezne ruske "Kaljinke"⁶, dok su drugi špekulisali sa cenom tog koncerta koji navodno građane Srbije košta najmanje 130.000 eura.⁷

Boris Tadić i Dmitrij Medvedev

Već su same pripreme pokazale razlike u percepciji značaja posete. Pokušaj Vuka Jeremića, šefa diplomatije da iz organizacije isključi dvojicu ministara, unutrašnjih poslova i odbrane, Ivicu Dačić i Dragana Šutanovac dovelo je do sukoba u Vladi.⁸ Naknadno su ipak predstavnici oba ministarstva uključeni u organizacioni odbor. Značajan signal je i to što Vojislav Koštunica i Tomislav Nikolić nisu bili uključeni u zvanični program, iako su oni izrazito prorusko orijentisani. Medvedev je ignorisao Milorada Dodika, koji je takođe prisustvovao svečanoj akademiji.

Ko je oslobodio Beograd

Najizrazitija unutrašnjepolitička kontroverza ima i ideološku konotaciju. Ruski predsednik Medvedev je namerno odredio datum boravka u Srbiji – 20. oktobar, dan

⁵ *Press*, 14. oktobar 2009.

⁶ *Večernje novosti*, 10. oktobra 2009.

⁷ *Blic*, 18. oktobra 2009.

⁸ *Blic*, 2. oktobra 2009.

kada je Beograd pre 65 godina oslobođen nacističke okupacije. Srbija je u međuvremenu zbog antikomunizma poništila antifašističku prošlost, pa i 20. oktobar koji se godinama unazad nije obeležavao kao značajan datum.

Ruski ambasador u Beogradu, Aleksandar Konuzin, pre posete je koristio svaku priliku (intervjui, autorski tekstovi, prigodne manifestacije) da nametne značaj Rusije u oslobođenju Beograda. Nije se ustezao ni od nekih kontroverznih istorijskih ocena i neprimerenih zahteva. U autorskom tekstu za dnevnik *Danas*, pod naslovom "Oslobođenje je došlo sa Istoka" Konuzin piše da je iz izmučene, fašizmom rastrzane Rusije, "na Zapad (je) neumoljivo jurnula lavina trupa Crvene armije da dokrajči ranjenog neprijatelja"⁹. Konuzin, koga inače bje glas o „imperijalnoj aroganciji“¹⁰. isticao je da je srpsko stanovništvo "sa oduševljenjem i radošću dočekalo svoje oslobodioce"¹¹ dok je ulogu partizana sasvim marginalizovao ili zanemario. Takođe je tražio da se nekim centralnim ulicama u glavnom gradu, koje su u međuvremenu preimenovane, vrate imena ruskih maršala i generala (Birjuzov, Ždanov, Tolbuhin).

Aleksandar Konuzin

Za takvu interpretaciju koja zapostavlja ulogu Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i tokom rata (ambasador Konuzin eufemistički govori o borbi "jugoslovenskih naroda") odgovoran je istorijski revizionizam koji je u Srbiji na delu već godinama. Poništavajući značaj pobedničkog partizanskog pokreta kojim su rukovodili

⁹ *Danas*, 28. septembar 2009.

¹⁰ *Vreme*, 2. juli 2009.

¹¹ *Isto*.

komunisti, Srbija je poništila i antifašizam i doprinos uspehu evropske antihitlerovske koalicije u Drugom svetskom ratu. Taj revizionizam očituje se i u "potrazi" za grobom kolaboracionističkog četničkog komandanta Draže Mihailovića. Istovremeno nedavno je rehabilitovan i Dragiša Cvetković, predsednik jugoslovenske vlade koji je 1941. godine sa Hitlerom potpisao Trojni pakt.

Ruski "pritisak" je, čini se, u nekim krugovima srpske političke elite doveo do otrežnjenja upravo u kontekstu istorijskih činjenica vezanih za oslobođenje Beograda i deo Srbije. Ministar Dragan Šutanovac je istakao da bi trebalo imati u vidu ulogu Vojske Srbije i da "ne sme da ispadne da su samo Rusi oslobodili Beograd"¹². Gradske vlasti takođe, nisu pokazale veliko razumevanje za zahteve pristigle iz Ambasade Rusije. Gradonačelnik Dragan Djilas je obećao da će taj zahtev uzeti u obzir prilikom određivanja naziva u novim gradskim naseljima.¹³ Ambasador Konuzin nezadovoljan ovakvom reakcijom cinično je jedan koridor u zgradi ruske ambasade nazvao "Ulicom generala Ždanova".¹⁴

Spomen-groblje oslobodiocima Beograda

Politički nivo odnosa

Najvažniji deo susreta Tadić-Medvedev odigrao se tokom jednosatnog razgovora "u četiri oka" dvojice predsednika. Osim o ključnom ekonomskom aranžmanu, dijalog se verovatno odnosio na novouspostavljeno "strateško partnerstvo" nejednakih partnera. Detalji susreta su ostali

¹² *Blic*, 2. oktobar 2009.

¹³ *Blic*, 25. septembar 2009.

¹⁴ Intervju za *TV B92*, 19. oktobar 2009.

netransparentni i podložni nagađanjima i špekulacijama.

Prema pisanju *Blica*, Tadić je na inicijativu o novom konceptu kolektivne bezbednosti navodno izjavio da je „spreman na razgovore o toj ideji, ali da je za takav potez potrebna saglasnost svih“¹⁵

Gledajući širi kontekst, za Rusiju je važno da u Srbiji ima praktično jedini geostrateški oslonac u Jugoistočnoj Evropi. Poseta predsednika Medvedeva sigurno je imala za cilj da tu poziciju i politički i ekonomski (kreditnom zavisnošću Beograda od Moskve) osnaži. Uoči njegovog dolaska Vuk Jeremić je izjavio: "Sve zemlje Zapadnog Balkana imaju evropsku perspektivu, ali samo je jedna od njih, Srbija, strateški partner Rusije".¹⁶

Dmitrij Medvedev je pre posete naglasio da "nas povezuju slični ciljevi i uzajamni pragmatični interesi"¹⁷. Posebno je istakao i ekonomski kontekst, najavljujući "detaljno proučavanje planova velikih zajedničkih projekata. Ministar spoljnih poslova Rusije Sergej Lavrov, takođe član delegacije, ocenio je da će poseta "označiti novu etapu u srpsko-ruskim odnosima, koji su dobili karakter dugoročnog strateškog partnerstva", dodajući da će dvojica predsednika u Beogradu moći da "konstatuju opipljive rezultate saradnje i utvrditi nove pravce".¹⁸

Reakcije na posetu

Ova poseta je pokazala da se spoljnopolitička orijentacija Kremlja temelji na pragmatičnosti i samopercepciji o statusu velike sile. Takođe, i pokaže da se „politički nije povukla iz Evrope“¹⁹. U tom kontekstu, analitičari se slažu da Moskvi ne smeta približavanje Srbije Evropskoj uniji i njeno eventualno buduće članstvo u njoj. Sama Rusija, naime, nastoji da među zemljama članicama EU, kroz dobre bilateralne odnose, ima i takve partnere koji će štiti njene interese u Evropi (poput Nemačke, na primer).

¹⁵ *Blic*, 21. oktobar 2009.

¹⁶ *Danas*, 20. oktobar

¹⁷ *Večernje novosti*, 19. oktobar 2009.

¹⁸ *Danas*, 19. oktobar 2009.

¹⁹ Dimitrij Trenjin, direktor Karnegijeve fondacije za mir u Moskvi, izjava za *BBC*, 20. oktobar 2009.

Najvažnija poruka koju je Medvedeva poslao u svet je nova spoljnopolitička doktrina koju Rusija gradi još od drugog predsedničkog mandata Vladimira Putina. Ona je, nakon ruske vojne intervencije u Gruziji (2008) i priznavanja Abhazije i Južne Osetije, formulisana kao "privilegovani interesi" Rusije u drugim zemljama, sa kojima je "tradicionalno povezuju prijateljski, srdačni odnosi, istorijski posebni odnosi".²⁰

Intervencija u Gruziji i priznavanje dve otcepljene kavkaskе republike stavlja poziciju Rusije u drugačiji kontekst u odnosu prema nezavisnosti Kosova. Iako je Medvedev naglasio kako "niko ne sme da tvrdi da je kosovsko pitanje rešeno, a da Srbija nije rekla zadnju reč"²¹, u nekim izveštajima iz Moskve se tvrdi da je "opao interes Rusije za Kosovo", i da se teško mogu očekivati neke nove, samostalne inicijative Moskve tim povodom".²²

Indikativno je da je Medvedev odabrao baš Beograd da aktuelizuje ruski predlog o kolektivnoj bezbednosti, koja bi završila "novim ugovorom", koji bi zamena za KEBS, odnosno OEBS. On smatra da je sadašnja evropska bezbednosna arhitektura zastarela i neefikasna i, kako je naglasio, podjednako je bila neučinkovita i "na Balkanu i na Kavkazu". Stoga je treba zameniti novom koja bi obuhvatila ceo evroatlanski prostor. Ukratko, taj

²⁰ Godišnji izveštaj Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji za 2008. godinu, "Ljudska prava, demokratija i - nasilje".

²¹ *Večernje novosti*, 19. oktobra 2009.

²² *Danas*, 19. oktobar 2009.

ugovor kao pravni okvir najvažnijih principa kolektivne bezbednosti, predstavljao bi "novi nivo rešavanja i odbrane od zajedničkih opasnosti".²³

Ovaj deo njegovog govora je i u medijima tretiran kao najvažniji. To Srbiju stavlja u delikatnu situaciju, jer otvara pitanje njene ukupne strateške orijentacije. Ukoliko Srbija nastavi sa čvršćim evropskim kursom, približavajući se članstvu u EU, logično je da sledi i njenu spoljnu politiku. Takođe, i spremnosti Srbije za ustupke Rusiji kada je reč o članstvu u NATO.

I neki domaći komentatori odnos Srbije prema NATO vide kao krucijalno. Naime, postavlja se pitanje „Da li Rusi zaista (nama) prete ili je to paravan za domaće ustupke populizmu i nacionalizmu?“²⁴

Ekonomski odnosi

Ekonomski paket ruskog predsednika nije još uvek do kraja transparentan. Naime, uprkos očekivanjima da će prilikom posete Medvedeva biti saopšteni najvažniji detalji aranžmana o pozajmici Rusije Srbiji od milijardu dolara, to se nije dogodilo. Prilikom zajedničkog obraćanja novinarima, predsednik Tadić je izjavio: "Naišli smo na pozitivan odgovor ruskog predsednika i ruske vlade povodom našeg zahteva za kreditnu podršku"²⁵. Nezvanično je potvrđeno da će Srbija dobiti kredit od 200 miliona dolara za podršku budžetu, dok je 800 miliona dolara predviđeno za ulaganja u energetska i saobraćajnu infrastrukturu.

Potpisano je više međudržavnih ugovora, čiji će se detalji razmatrati u narednim mesecima. Osim osnivanja zajedničkog preduzeća između Srbijagasa i Gaspromnjefta, potpisan je i protokol o formiranju zajedničkog preduzeća za izgradnju gasovoda Južni tok. U oba preduzeća ruski udeo je 51 odsto, a srpski 49 odsto.

Prema rečima predsednika Medvedeva, energetska rusko-srpska aranžmana uključuje i modernizaciju NIS, sa ciljem da to preduzeće postane energetska lider u regionu. Imajući u vidu

²³ Govor Medvedeva u Skupštini Srbije, direktan prenos na RTS, 20. oktobra 2009.

²⁴ Boško Jakšić, "Dva, tri pitanja Medvedevu", *Politika*, 18. oktobra 2009.

²⁵ RTS, 20. oktobar 2009.

energetsku zavisnost Srbije, regiona, pa u velikoj meri i znatnog broja evropskih zemalja od Rusije, zaključeni poslovi značajni su sa stanovišta energetske bezbednosti. Međutim, ekonomski analitičari upozoravaju na činjenicu da će poslovni krediti verovatno biti uslovljeni angažovanjem ruskih preduzeća i za izvođenje radova i za nabavku opreme, pa će se dobar deo tih sredstava "vratiti" u Rusiju.

Ekonomski odnosi Srbije i Rusije nisu do sada predstavljali značajnije stavke u ekonomijama dve zemlje. Među stranim investitorima u Srbiju Rusija je bila na 19. mestu, a u robnoj razmeni postoji ogromni disbalans. To je donekle i razumljivo jer Srbija iz Rusije uvozi energente, gas i naftu. Srbija sa skromnim izborom sopstvene ponude nije u mogućnosti da se u značajnijoj meri pojavi na ogromnom ruskom tržištu.

Prema podacima Privredne komore Srbije, zbog ekonomske krize obim međusobne razmene je znatno opao. U prvih osam meseci ove godine, vrednost ruskog izvoza u Srbiju premašila je iznos od 1,1 milijarde dolara, a srpskog u Rusiju tek nešto više od 160 miliona dolara. U odnosu na 2008. godinu, kada je obim robne razmene premašio 4 milijarde dolara (takođe, sa znatnim debalansom na srpskoj strani), to smanjenje je drastično.

Najmanje transparentan ugovor odnosi se na izgradnju "centra za vanredne situacije" u Nišu. Detalji ovog projekta, naime, za sada javnosti nisu poznati.

Posetu Dimitrija Medvedeva Srbiji treba posmatrati i u širem međunarodnom kontekstu, posebno u resetovanju rusko-američkih odnosa. To je naglasio i Medvedev formulacijom o „potrebi harmonizacije odnosa sa SAD“. Na to upućuje i inteziviranje međusobnih kontakata Moskve i Vašingtona.

Poseta je, bez obzira na obećanja o ekonomskoj pomoći, pokazala da je tzv. neutralnost Srbije neodrživa. Takođe, postaje sve očiglednije da Srbija mora jasno geostrateški da se opredeli, tražeći najoptimalnija rešenja za svoje nacionalne i državne interese.

Nije realno očekivati da će ruska podrška imati značajan uticaj na status Kosova, što jedan deo političke elite očekuje. Prvenstveno zbog novog međunarodnog pozicioniranja Rusije, kao i njene politike u Gruziji. U tom pogledu Rusija ne može imati značajniju ulogu na unutrašnjo-političkom planu u Srbiji, ali to ne isključuje unapređivanje bilateralnih ekonomskih odnosa.

Bez obzira na medijsko spinovanje značaja posete za Srbiju, utisak je da susret na vrhu nije u široj javnosti primljen jednodušno i unisono. U pozicioniranju srbijanskog javnog mnjenja postepeno raste svest o pripadnosti Evropi i neophodnosti da se to nedvosmisleno definiše. Deo konzervativno-narodnjačke elite naginje prema Rusiji (SPC, Akedemija, konzervativni deo vojske, stranke Vojislava Koštunice i Tomislava Nikolića), ali pragmatična orijentacija proevropskog dela elite pokazuje se ubedljivijom.